

Milan Hrdlička

**Kapitoly o češtině
jako jazyku nemateřském**

Kapitoly o češtině jako jazyku nemateřském

Milan Hrdlička

Recenzenti:

prof. PhDr. Marie Čechová, DrSc.

prof. PhDr. Jana Svobodová, CSc.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Redakce Lenka Ščerbaničová

Grafická úprava Kateřina Řezáčová

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2019

© Milan Hrdlička, 2019

Tato monografie vznikla za podpory projektu Univerzity Karlovy Progres Q10,
Jazyk v proměnách času, místa, kultury.

ISBN 978-80-246-4285-7

ISBN 978-80-246-4297-0 (online : pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2019

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Úvodem	7
Dědeček	9
Korejská stopa	11
A. Český jazyk a literatura	14
I. Výuka českého jazyka v zahraničí	14
II. Čeština v zemi asijského tygra	17
III. O báзовých principech výběru gramatického učiva	21
IV. Otázka, zejména pádová, nejen ve výuce cizinců	25
V. Sémantika a výklad slovesného vidu	29
VI. O čem vypovídají české předložky?	33
VII. Kompenzační strategie ve výuce češtiny pro cizince	38
B. Bohemistika	42
VIII. Mediační jazyk ve výuce češtiny pro cizince	42
IX. <i>Jedem do Čechách</i> : k nahrazování jmenných koncovek genitivu lokálem	46
X. Šel do světa na zkušenou	51
XI. Divil se babiččinu důchodu	53
XII. Ten film byl(a) pohádka	55
XIII. K početnosti morfologických variant v češtině	57
C. Varia	61
XIV. K prezentaci české deklinace jinojazyčným mluvčím	61
XV. O obtížnosti českého skloňování z pohledu jinojazyčných mluvčích	76
XVI. Variantnost tvarosloví jmen a výuka češtiny pro cizince	82
XVII. Analogie ve výuce češtiny pro cizince	91
XVIII. K užívání českých číslovek a číselných výrazů (se zřetelem k češtině jako cizímu jazyku)	99
XIX. Předložky <i>pro</i> a <i>za</i> v současné češtině	108
XX. Characteristics and Usage of Czech Prepositions	113
XXI. K jednomu aspektu evropanství a světovosti češtiny	129
XXII. Morfologická forma a její význam	141
XXIII. Jazyková chyba a práce s ní v jazykovém vyučování	145
Summary	163
Publikační činnost v letech 2016–2018	164

Když jsem přemýšlel, jakým způsobem koncipovat vstupní slovo k tomuto souboru textů přednesených a publikovaných po roce 2010, pohrával jsem si chvíli i s myšlenkou přetisknout jako jisté symbolické předznamenání dvojici výtečných ilustrací, která v prosinci 2016 zvala ve výtahu dormitory v *Global campusu* soulské *Hankuk University of Foreign Studies* cizokrajné osazenstvo na předvánoční party.

Na první byl vyobrazen rigorózně vyhlížející moudrý výr překypující věděním, energií i odhodláním (*Teacher at the beginning of the school year*) a na druhé pak týž opeřelec, ovšem ve stavu více než zuboženém (*Teacher at the end of the school year*). Ona vyobrazení, především šedí života usmýkaný a kantořinou otřesený kolega, totiž poměrně věrně vystihovala mé tehdejší předdiletové rozpoložení.

Leč nakonec jsem od svého záměru ustoupil. Snad se mi zezdál až příliš odvážný, možná trochu nepatřičný (zadáte-li ovšem do Googlu zmíněné anglické podtitulky, vše se vám bez potíží zobrazí). Namísto dvojice obrázků jsem proto posléze zařadil dvojici nekonvenčních textů (*Dědeček; Korejská stopa*), které – jak neskromně doufám – toho vypovědí méně tradiční formou podstatně více než suchopárný diskurs, jež je obvyklé v iniciačních pasážích odborných publikací vídat.

Zbývá dodat, že se publikace skládá ze tří základních oddílů. První dva jsou vyhrazeny příspěvkům z českého a polského časopisu; třetí oddíl, těžiště práce, obsahuje články publikované porůznu. Jednotlivé studie byly otištěny v periodikách, sbornících i v kolektivní monografii v různých časových obdobích. Po jejich spojení do monografického souboru došlo na několika málo místech k výskytu identických nebo podobných příkladů. Protože jsem si předsevzal ponechat textům jejich autentičnost, ony nepočetné pasáže ve stávajícím knižním vydání ponechávám a nijak významně je neupravuji. Texty jsou tedy uvedeny v původní podobě, jen s nezbytnými drobnými opravami a úpravami; oproti prvnímu vydání jsou vynechány např. anotace nebo klíčová slova. V celé knize jsou jednotně upraveny bibliografické odkazy.

Děkuji oběma recenzentkám, prof. PhDr. Marii Čechové, DrSc., a prof. PhDr. Janě Svobodové, CSc., za cenné rady a podnětné připomínky.

Praha říjen 2018

autor

*Ted',
na prahu šedesátky,
postávám
před stáří vrátky.
Vstoupit nechci,
couvám zpátky –
život náš
je přec tak krátký!
S osudem
však nejsou hrátky...*

Nastoupil jsem onehdy na stanici Staroměstská do zcela zaplněné soupravy metra. Vyhlédl jsem si, zmožen náročným akademickým dnem, volné místo. Uf... S uspokojením usedám, pokládám aktovku nabitou neopravenými eseji, povoluji si vázanku a znaveným obrýleným zrakem bezděčně přehlížím okolí.

Můj pohled spočinul i na naproti sedící pohledné mamince (koneckonců, co je komu do toho?) a na její asi tříleté kadeřavé dcerce.

Tu jsem zjevně čímsi zaujal.

Blondřatý andílek na mě zkoumavě civí, a náhle zvolá na celé kolo: „Mamííí, kam jede ten dědeček?“

Dědeček!

Bezelstný výrok vzbudil všeobecnou pobavenou pozornost.

Nikde kolem...

Ztuhl jsem: blesklo mi hlavou, že to mám být já!

Dědeček –

Bože ... tohle se mi ještě nikdy nestalo...

Oduševnělá tvář mladé maminky zkrásněla omluvným úsměvem.

Předstíral jsem (ovšem naprosto neúspěšně), že neslyším, hypnotizuje přítom odloženou tašku.

Proč jen se to metro dneska tak vleče?!

Aby toho nebylo málo, počalo to všetečné stvoření nabírat síly k dalšímu dotazu. Tužil jsem, že je zle –

„Mamííí...“ zašvitořil ten líbezný hlásek.

Celý vagon byl rázem ve střehu.

„Pssst!“ Empatická kráska se snažila zabránit další pohromě.

Kdepak!

Dceruščina zvědavost byla nezdolná: „A mamííí, mamííí, kde má ten dědeček ba-
bičku?“

Prožíval jsem muka.

„Asi doma,“ odvětila ta madona s dítětem věčně a tázavě ke mně vzhledla, jako by si chtěla ověřit správnost odpovědi.

To už jsem vnímal všechny protagonisty tak rozostřeně, jako by se celý výjev odehrával pod vodou.

Hrůza.

Co vám mám povídat! Vysvobodil mě až sám Jiří z Poděbrad. Tam totiž obě vystoupily. To mrně mi stačilo ještě zamávat.

Tak tedy dědeček...

Proč to tu vlastně celé vyprávím? Patrně proto, že jsem si tehdy se vši naléhavostí uvědomil, že by už možná bylo záhodno pokusit se všechny ty svoje dlouholeté zkušenosti s výukou češtiny pro cizince soustavněji zpracovat a zaznamenat. A asi taky z toho důvodu, abych naznačil, že už mám v oblasti češtiny pro jinojazyčně mluvčí přece jen leccos za sebou. Takže to bystré děvčátko mělo v podstatě pravdu...

Ve všem má prsty, abych tak řekl, můj pracovní pobyt na soulské *Hankuk University of Foreign Studies*. Těch zhruba jednadvacet jihokorejských měsíců mezi srpnem 2016 a 2018, proložených kratšími výpravami na Filipíny, do Hongkongu a odskočením si do Prahy, bylo pro mě obrovskou výzvou, nesmírně zajímavou zkušeností i tak trochu dobrodružstvím. Přineslo mi spoustu báječných zážitků a dojmů, cenných poznatků i nezapomenutelných setkání.

Právě na podmanivém, tajuplném a okouzlujícím Dálném východě jsem začal tuto publikaci koncipovat. A v oněch odlehlých dálavách také vzniklo, ať v úplnosti, či jen částečně, nemálo z následujících příspěvků.

V Jižní Koreji jsem prožil jedno z nejkrásnějších a nejpłodnějších údobí profesní kariéry. Zažil jsem cosi, co by se dalo připodobnit malému životadárnému obrození, jakési osobní renesanci. Právě tam, na hony vzdálen Praze, jsem se nadechl k dalšímu psaní, tam jsem měl tolik potřebný čas a hlavně chuť sednout si zase k počítači... Ta spousta odlišností, jinakostí, ano, i exotična, byla mimořádně inspirující. Jsem za to všem, kdo se o moje soulské účinkování přičinili, vděčný.

Kde jenom začít?

Tak třeba zdánlivě banálním pohledem na mapu světa. Leccos naznačuje. My, suchozemští Středoevropané, jsme odnepaměti zvyklí vídat v jejím středu Afriku, masivní těžiště připomínající z profilu lebku lidoopa. Ano: černý kontinent, omývaný na levé straně Atlantikem, oddělující jej od Severní a Jižní Ameriky, jejichž kontury nezapřou společný pradávňý prakontinent, zleva zase ovlažovaný velkolepým oceánem Indickým. Celý výjev pak dotváří vpravo dole nevelká a skromná Austrálie.

Optika Asiatů je diametrálně odlišná: staré dobré spolehlivé ukotvení zmizelo. Pevnina je tatam! Uprostřed mapy se pojednou rozprostírají nekonečné vodní pláne Pacifiku... Jen zcela nahoře, na severu, pak k sobě s vypětím všech sil směřují útlé výběžky asijské části Ruské federace a Aljašky – jako by se za každou cenu chtěly dotknout alespoň konečky prstů. Afrika s tou naší slavnou Evropou na hlavě je pak odstrčena zcela vlevo! Upozaděně Ameriky trůní na protilehlé straně v koutě...

A což teprve jihokorejská vlajka, *Taeguek gi!* Je v ní zakomponován celý filozofující příběh... Je symbolem kosmu, harmonie: na bílém podkladu (světlo, mír, čistota) je kruh s prolínající se červenou a modrou barvou znázorňující protichůdné principy *jin* a *jang*. V každém rohu je pak umístěn trigram z čínské *Knihy proměn* znázorňující čtyři základní elementy – nebe, zemi, oheň a vodu – a mající i další symboliku (roční období, světové

strany aj.). A dále slavný královský obraz *Irworobondo*, ztělesnění naděje a moudrého vládnutí vedoucího k prosperitě, zavěšovaný za královským trůnem. Je na něm Slunce, Měsíc, pět hlavních korejských horských vrcholů, borovice, vlny, vodopády. Vše má své místo, vše má svůj zakódovaný význam.

Když se řekne Jižní Korea, vybaví se mi mimo jiné nezapomenutelné halasné a náležitě protáhlé *oooooooo* vyjadřující uznání, ocenění, údiv, překvapení. A nádherné havraní vlasy Korejců. A taky plejáda překrásných cudných dívčích tváří. Spontánnost studentů, kteří se dokáží těšit a radovat jako malé děti. Soul, supermoderní metropole s futuristickými mrakodrapy a záplavami pestrobarevně zářících neonů. Staré paláce (*Gyeongbokgung, Changdeokgung...*), nesčetné uličky a trhy (*Namdaemun, Myeong-dong, Insa-dong...*) s výtečnou asijskou kuchyní, nizoučké stoly prohýbající se pod roztodivnými a neodolatelými delikatesami. A nezbytné, na bezpočet způsobů podávané *kimči*. Stále pulzující přepychový *Gangnam* a prostopášný kosmopolitní *Itaewon*, posety přeplněnými puby a bary. Oblaka párající *Lotte tower* (555 metrů), nekonečné provazce aut se světlý připomínajícími červené a bílé krvinky prohánějící se v hejnech tepnami velkoměsta.

Venkovská rýžová pole, buddhistické temply umně poschovávané v horských masivech, sopečná krása ostrova *Čedžu* s medově sladkými mandarinkami... Prosté vesnické skanzeny, úchvatný podzimní národní park *Seoraksan*, zlaté královské město *Kjongdžu* s nesčetnými úžasnými chrámy a jinými památkami... Respekt budící opevnění *Suwonu*, obrovitý přístav mondénního *Pusanu* se zlatavými plážemi a ladnými mosty nadohled. A také hrůzostrašně naježené ostnaté dráty v demilitarizované zóně na osmatřicáté rovnoběžce.

Dechberoucí zimní večer na východním pobřeží: na černočerný mramorový sarkofág oceánu se pietně snášejí miliony bělostných okvětních lístků sněhových vloček... Nezapomenutelný východ slunce na hornatém jihu: obrovitá žhnoucí koule, do krve rozedraná o skaliska, stoupá zvolna vzhůru. Člověk jen užasle hledí a tiše doufá, že se na té vznešené nebeské klenbě udrží a nezřítí se s ohlušujícím rachotem na třpytící se nedozírnou plochu oceánu.

Hluboce zakořeněný konfucianismus, samozřejmě. Detailně propracovaná řečová etiketa, nesmlouvavá společenská hierarchie; nezdolná korejšťina... Hrdost a tradice. Ctižádost a nevidaná pracovitost. Poctivost. Ukázněnost. Slušnost.

Kolik jen věcí se tam děje odlišně! Vše je třeba přijímat i předávat s pokorou, oběma rukama. Nápoje se nalévají pouze přisedícím, nikoliv sobě samému. Mladší se při konzumaci alkoholu odvracejí.

Dívky hledí zůstat neopáleny. Bělí si obličej chráněné před dotěrnými slunečními paprsky slunečníky. Je-li to jen trochu možné, pohybují se v odvážných minisukénkách. Nepřípustný je ovšem sebemenší výstřih, striktně zapovězena jsou pobuřující odhalená ramena.

Vyučující a starší lidé se těší všeobecné, pro nás naprosto nepřestavitelné úctě. Za nejhorší z pazvuků pokládá se smrkání. Volný průchod se naopak dává všem zvukovým projevům v případě, že se vám jídlo zamlouvá.

Maso, ostatně jako mnohde v Asii, požívá se zhusta sladké (pochutnával jsem si třeba na poctivě pocukrované šťavnaté klobáse). Libová panenka je ve srovnání s tučně prorostlým vepřovým za hubičku...

Bylo by toho na objemnou knížku.

Všecko tu probíhá naplno, nadoraz, s ohromným nasazením. A jako by se tou strhující dělnou atmosférou inspirovala i všechna roční období... Když léto, tak se vším všudy! Tropické parno, monzunové příválové deště, vlhkost k zalknutí. A podzim, jak má být. Sušší, prosluněný, vybarvený okouzujícími barvami. Když uzříš rubínové listy javorů obklopené žlutě žhnoucími rouchy dubů a buků, máš dojem, že se okolní stráně ocitly v plamenech. Podívaná, ze které až přechází zrak... A nato tuhá zima. Nikdy bych nevěřil, že v kampusu, kde bylo ještě koncem srpna hodně přes třicet stupňů, bude o čtyři měsíce později i minus patnáct a půl metru sněhu! A potom nedočkavé, překrásné a strhující jaro s rozkvetlými azalkami a třešněmi i s všudepřítomnou národní květinou, ibiškem *mugunghwa*, s rozjásanou záplavou vůní a nově a překotně propukajícím životem!

Aspoň jeden odstavec musím věnovat univerzitnímu kampusu (*Global campus HUFs*). Nachází se asi čtyřicet kilometrů od centra Soulu, rozložen v postupně se vzdouvajícím údolí obklopeném až sedmisetmetrovými hustě zalesněnými kopci. Není to ovšem údolí jen tak ledajaké! Je to bez nadsázky dendrologická zahrada. Všude plno květin, keřů, stromů, cest a cestiček. Nechybí jezero, kamenitými svahy zarámované zrcadlo odrážející plující oblaka. Po úbočích statného skalnatého kopce na horním konci univerzitního kaňonu se jako po zbrocené šiji zkamenělého obra řinou průzračné potůčky potu. Stékají se posléze v pomněnkovou stužku, která pak poklidně protéká celou tou utěšenou rajskou oázou. Vše se utápí v záplavě různých tónů zeleně. Podél hlavní cesty protínající kampus se hrdě tyčí ginkga připomínající v pozdním podzimu zlatavě planoucí pochodně... A do toho všeho ustavičný a hřmotný koncert neumdlévajících cikád. Už se mi asi nikdy nepoštěstí, abych měl z oken pracovny výhled do zdivočelého lesního porostu. Je na dosah ruky, oddělen od budovy pouze úzkým chodníčkem...

Nádhera.

A poznání nejcennější? Všude žijí dobří lidé. Všude může člověk nalézt skvělé přátele. A při tom dlouhém odloučení si uvědomí, někdy i bolestně, jak moc mu záleží na rodině, na osudech a zdraví nejbližších...

Je toho ještě mnoho, co mám na srdci, leč bylo by už lepší přejít k četbě mých příspěvků z posledních let. Dobrá. Jak tedy to úvodní ohlédnutí zakončit? Najednou nějak těžko, přetěžko hledám slova...

Řeknu už jen tolik: *Byl to požehnaný čas* - .

Priznám se, že se mi po Koreji začalo stýskat hned první den po návratu...

A. Český jazyk a literatura

Jedním z periodik, s nímž dlouhá léta spolupracuji, je časopis Český jazyk a literatura. Do tohoto výběru jsou zařazeny příspěvky z několika posledních let, které se zabývají výukou naší mateřštiny v cizině, problematikou výuky české gramatiky, lingvodidaktickou prezentací vidu, českými prepozicemi a kompenzačními strategiemi ve výuce češtiny pro jinojazyčné mluvčí.

I. Výuka českého jazyka v zahraničí

Zájem o češtinu jako cizí (event. druhý) jazyk je jak na našem historickém území, tak i mimo ně značný, a to nejen v současné době, ale rovněž z perspektivy historické.¹

V poslední době můžeme zaznamenat dílčí pokusy² o zmapování problematiky výuky češtiny jako cílového jazyka v České republice i v zahraničí. Rozsáhlejší studie, které by se komplexně zabývaly relevantními údaji (např. popisem vyučovacích metod, dobových učebních materiálů a sylabů, počty mluvčích a jejich charakteristikami), jsou však prozatím spíše výjimkou.³

V příspěvku přiblížíme vybrané současné výukové programy českého jazyka v zahraničí, a to češtiny jako jazyka mateřského, druhého a cizího jednak s cílem obrátit k této aktuální problematice náležitou odbornou pozornost, jednak se záměrem informovat širší bohemistickou obec o poměrně novém a perspektivním počínu v oblasti šíření znalosti českého jazyka, české kultury a široce pojímaných českých reálií v cizině.

Jaké jsou tedy možnosti studia českého jazyka v zahraničí?

Dlouhou a úspěšnou tradici mají *lektoráty českého jazyka a literatury*, které vedle svého primárního pedagogického poslání představují cenný přínos pro propagaci České republiky v zahraničí. Jak jejich označení napovídá, jsou zaměřeny především na

¹ Nedávno byly kupř. objeveny učební materiály z první poloviny 16. století, viz Hádková 2011, osvojování naší mateřštiny jinojazyčnými mluvčími je ovšem nepochybně podstatně staršího data, viz Čechová 2008.

² Výčet relevantních prací přesahuje cíle i prostorové možnosti příspěvku, proto se omezíme jen na připomenutí některých autorů, viz práce J. Kuklíka, J. Hasila, M. Hádkové, S. M. Newerky a dalších; upozorňujeme rovněž na tematicky zaměřené sborníky vydávané Ústavem slovanských, resp. bohemistických studií FF UK v Praze z mezinárodních symposií o výuce českého jazyka v zahraničí, dále na relevantní práce Ústavu jazykové a odborné přípravy UK i jiných tuzemských i zahraničních pracovišť.

³ Jednou z nich je zdařilá a cenná publikace J. Ernsta (2010).

vysokoškolskou výuku jazyka a literatury (sylaby kurzů, hodinová dotace aj. se ovšem mohou na jednotlivých pracovištích lišit), lektoři však zpravidla mívají širší pole působnosti a zapojují se i do akcí odborného, kulturního a společenského charakteru (srov. Hrdlička 2000).

Chod lektorátů a další záležitosti (počet a umístění lektorských postů, výběr a materiální zajištění lektorů aj.) jsou tradičně v gesci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR (dále jen MŠMT ČR), resp. Domu zahraniční spolupráce (dále jen DZS), a to v současnosti na základě usnesení vlády č. 262/2010 o pokračování Programu podpory českého kulturního dědictví v zahraničí na léta 2011–2015 (do tohoto programu spadá rovněž *Krajanský vzdělávací program*, viz www.dzs.cz).

Mezi bohaté a různorodé aktivity DZS patří mimo jiné vydávání „lektorského“ elektronického časopisu *Krajiny češtiny*; DZS také vytvořil platformu pro výměnu zkušeností a poznatků z výuky češtiny v zahraničí (jde o publikační příležitost pro přizvané vyučující češtiny), viz <http://ucimecesky.wordpress.com/>.

V akademickém roce 2011/2012 dosáhl počet lektorátů padesáti, až na tři výjimky (dvě lycea ve francouzském Dijonu a v Nîmes a pařížský jazykový institut INALCO) se jednalo o vysokoškolská pracoviště. Lektoráty působí v současnosti v evropských zemích (v uvedeném období jich bylo devatenáct), pět lektorátů je mimo Evropu (Čína, Egypt, Indie, Izrael, USA). Jejich počet závisí jak na zájmu zahraničních partnerů (ten je v řadě případů mimořádný), tak také na finančních možnostech našeho státu.

Český jazyk se v zahraničí vyučuje mimo lektoráty MŠMT ČR ještě v řadě dalších, především evropských, ale i mimoevropských vysokoškolských pracovišť (jejich počty jdou do desítek). Úspěšně se rozvíjí mobilita vyučujících češtiny v rámci projektu Erasmus, kurzy českého jazyka nabízejí i četné další jazykové školy a instituce.⁴

K šíření a upevňování znalosti naší mateřštiny přispívá i *výuka českého jazyka pro krajanské komunity v zahraničí*. Ani v těchto případech se působení vyučujících neomezuje na pedagogickou činnost, předpokládá se i spolupráce s krajanským tiskem, osvětová činnost, všestranná pomoc krajanským divadelním a folklorním souborům apod.

V akademickém roce 2012/2013 působilo sedm vyučujících v krajanských komunitách v Evropě (v Chorvatsku, Srbsku, Rumunsku, Rusku a na Ukrajině) a pěti v Jižní Americe (Argentina, Brazílie, Paraguay). Pomoc krajanům ze strany českého státu zahrnuje i nabídku čtyřtýdenního kurzu češtiny nebo dvoutýdenního metodického kurzu v Česku, zajištění studia omezeného počtu krajanských studentů na středních školách u nás, pomoc v případě zájmu o studium vysokoškolské aj.

Specifické postavení mají tzv. *Evropské školy*, jejichž posláním je zabezpečení výuky a vzdělávání v mateřském jazyce přednostně pro děti pracovníků institucí Evropské unie, stálých reprezentací i dalších zastoupení. Tato pracoviště poskytují pětileté primární (ekvivalent nižšího stupně základní školy) a sedmileté sekundární vzdělání (ekvivalent vyššího stupně a úplného středoškolského vzdělání ukončeného maturitní zkouškou, viz Jonák 2011). České sekce těchto škol jsou ustaveny na Evropské škole v Bruselu III a v Lucemburku II (viz blíže www.dzs.cz).

⁴ Připomeňme v této souvislosti alespoň vídeňský spolek *Komenský*, viz Newerkla 2007, německo-české gymnázium v Pirně, desítky kurzů češtiny v Sasku, Bavorsku a jinde, zejména ve slovanských zemích, kurzy v Českých centrech i krátkodobé a intenzivní kurzy, viz Hrdlička 2002, 2003 aj.

K relativně novým a dynamicky se rozvíjejícím institucím patří Česká škola bez hranic (dále jen ČŠBH).

ČŠBH, jejíž činnost koordinuje stejnojmenné občanské sdružení se sídlem v Praze, zajišťuje ve stále více zemích světa výuku českého jazyka a literatury, dějepisu a zeměpisu českých zemí (1. až 9. třída) podle vlastního vzdělávacího programu (viz www.csbh.cz), který odpovídá *Rámcovému vzdělávacímu programu MŠMT ČR*.

Pracovní náplní ČŠBH je jak výuka předškolní (1 × hodina týdně pro děti ve věku 18 měsíců až 3 roky, 1 × dvě hodiny týdně pro děti předškolního věku), tak školní (od věku 6 do 15 let) – v tomto případě představuje časová dotace 4 hodiny týdně.⁵ Bilingvní žáci (podle www.csbh.cz jich 95 % pochází z jazykově smíšených manželství) navštěvují každý den školské zařízení v zemi, v níž žijí, do ČŠBH docházejí (např. ve Frankfurtu nad Mohanem a jinde) každou sobotu. Pro žáky s nedostatečnou úrovní komunikační kompetence v češtině jsou připraveny kurzy češtiny jako cizího jazyka.

S myšlenkou založit vzdělávací instituci, která by v zahraničí napomáhala utvářet a prohlubovat znalost českého jazyka a která by pěstovala kladný vztah k české kultuře a k naší zemi, přišla na podzim roku 2003 v Paříži Lucie Slavíková-Boucher. V tamním Českém centru začala pořádat první jazyková (a literární) setkávání český hovořících dětí. Její idea se rychle ujala a začala vznikat celá síť ČŠBH – např. v Londýně, Bruselu, Berlíně, Curychu, následovala *Czech and Slovak School* v Sydney, *Schola Ludus* v Drážďanech, dále se přidaly školy v Ženevě, Manchesteru, Neapoli, Římě a jinde; mezi největší se záhy zařadila i ČŠBH ve Frankfurtu nad Mohanem, která úspěšně působí od podzimu 2010.

ČŠBH vyučuje podle metody *total immersion* (jde o výuku v autentickém jinojazyčném kontextu, v podstatě o výuku přímou metodou), v níž probíhá komunikace pokud možno výhradně v českém jazyce.⁶ Touto cestou se přispívá k vytváření a k posilování přirozeného bilingvismu žáků. ČŠBH se snaží respektovat předpoklady adekvátního nabývání znalosti dvou jazykových kódů, jimiž jsou mimo jiné vyvážený kontakt s danými jazyky, důsledné vymezení komunikačních rolí v rámci rodiny podle zásady „jedna osoba – jeden jazyk“ (otec např. hovoří s dítětem výlučně německy, matka pouze česky) aj., viz www.csbh.cz a desatero bilingvní výchovy www.ceskaskolafrankfurt.de.

Vícejazyčná výchova a výuka mají své nesporné přednosti (žáci prokazují lepší schopnost učit se dalším cizím jazykům, mívají lépe vyvinuté kreativní myšlení aj.). V souvislosti s působením ČŠBH je třeba ocenit skutečnost, že přispívá k šíření znalosti češtiny v zahraničí a k budování kladného vztahu k České republice, což v budoucnu může mít pozitivní dopady.

Různorodá a obětavá péče o studium českého jazyka v zahraničí je záslužná a prozíravá. Je škoda, že v současné nelehké době naráží na celou řadu obtíží, zejména ekonomického rázu. Věříme však, že nedojde k redukci stávajících možností studia. Velmi bychom uvítali, kdyby se v budoucnu nabídka studijních příležitostí naopak ještě zvýšila a zkvalitnila.

⁵ ČŠBH nabízí i nadstavbový program, např. oslavy vánočních a velikonočních svátků a jiné kulturní a společenské aktivity, pozornost pochopitelně věnují i strážce odborné. Vysokou odbornou úroveň vyučujících jsme měli možnost sledovat na prvním metodickém setkání německé sekce ČŠBH, které proběhlo v únoru 2012 ve Frankfurtu nad Mohanem a které připravila ředitelka tamní školy Kateřina Spieß-Velcovská.

⁶ Tato koncepce ostatně odpovídá současnému modernímu trendu komunikační a jinojazyčné výuky v multikulturním prostředí v EU, totiž výuce určitého školního předmětu (např. dějepisu) v cizím jazyce (tzv. CLIL).

Literatura

- Čechová, M. 2008. O češtině nejen pro Čechy. In M. Balowski (ed.). *Język i literatura czeska w europejskim kontekście kulturowym*, 33–40. Ratiboř.
- Ernst, J. 2010. *Die Geschichte des Tschechischunterrichts und der tschechischen Militärfachsprache im österreichischen Militär*. Wien: Sprachinstitut des Bundesheeres Landesverteidigungsakademie.
- Hádková, M. 2011. K atribuci jedné z nejstarších učebnic češtiny pro cizince. In L. Žigová, M. Vojtech (ed.). *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach*, 183–190. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Hrdlička, M. 2000. O češtině v Belgii. *Český jazyk a literatura* 50: 145–147.
- Hrdlička, M. 2002. The 3rd Annual Brussels Summer Czech Course. *Czech Language News* 19: 4.
- Hrdlička, M. 2003. Czech Studies in Berlin. *Czech Language News* 20: 6.
- Jonák, J. 2011. Maturita z českého jazyka a literatury. *Český jazyk a literatura* 62: 26–29.
- Newerkla, S. M. 2007. Dějiny výuky češtiny v Rakousku. In J. Pleskalová et al. (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*, 580–613. Praha: Academia.
- Český jazyk a literatura*, 2012/2013, 63, (2): 67–70.

II. Čeština v zemi asijského tygra

Výuka českého jazyka v zahraničí má dlouholetou úspěšnou tradici. Naše mateřština patří s ruštinou a polštinou mezi slovanskými jazyky k nejžádanějším (Hrdlička 2012). Jak dokládá struktura a provenience frekventantů kurzů češtiny na našich vysokoškolských pracovištích i na jazykových školách, v průběhu desetiletí se v závislosti na geopolitické a mezinárodní ekonomické situaci počet, složení zájemců i jejich motivace ke studiu češtiny mění.

Nevšední vlnu zájmu o češtinu v západní Evropě a v USA bylo možné zaznamenat v šedesátých a zejména v devadesátých letech minulého století, kdy kurzy češtiny nabízely desítky zahraničních univerzit a jazykových škol. V současné době je značná poptávka u našich sousedů, hlavně v Sasku a v Bavorsku (jen v Horním Falcku se česky učí na 550 německých středoškoláků), v Dolním Rakousku, v Polsku, vysokou prestiž si udržuje čeština v Bulharsku, mimořádný je zájem na Ukrajině, v Rusku aj.

V posledních desetiletích studuje češtinu stále více posluchačů v Asii,⁷ a to v Číně, kde se nabízí velký potenciál k dalšímu růstu (vedle dvou univerzit v Pekingu se otevírá bohemistika v Kantonu a v Šanghaji, uvažuje se o dalších lokalitách), na Tchaj-wanu,⁸ v Japonsku a v neposlední řadě v Korejské republice. Na soulské Hankuk University of Foreign Studies (založena 1954), dále jen HUFS, kde se vyučuje 45 cizích jazyků,

⁷ Lektoráty pod gescí Domu zahraniční spolupráce MŠMT ČR jsou (nebo byly) také v Indii, v Mongolsku a v Izraeli. Naše mateřština se vyučuje i v Korejské lidově demokratické republice, kontakty jsou však v současnosti minimální. Rozvíjí se spolupráce s Ázerbajdžánem, s Vietnamem; pražská FF UK navázala spolupráci s univerzitou v Singapuru, zaznamenal jsem požadavek na vyslání lektora češtiny do Indonésie atd.

⁸ Tchaj-wan patří s Jižní Koreou, Singapurem a Hongkongem mezi čtyři ekonomické asijské „tygry“.

se co do počtu řádných studentů (asi 140) nachází jedno z největších pracovišť oboru čeština pro cizince na světě.⁹ Bylo otevřeno v roce 1988 (Kim 2008) a nabízí především čtyřleté bakalářské studium bohemistiky (vyučuje se též slovenština).

Kde hledat příčiny? Vysvětlení jistě spočívá v nevidaném hospodářském a společenském rozmachu, který Jižní Korea zažívá. Z válkou kdysi zcela zpustošené země, která nedisponuje významnějšími nalezišti nerostných surovin a je ze 70 % pokryta horami, se díky houževnatosti a pracovnímu nasazení obyvatel stala jedenáctá ekonomika světa. Důvody jsou i v úspěšné proexportní politice, Jihokorejci jsou pátým největším vývozcem na světě a druhým nejvýznamnějším investorem v Česku.¹⁰ Podstatnou roli sehrává také mimořádná pozornost věnovaná vzdělání (náklady na vysokoškolskou sféru představují 2,6 % HDP, dvojnásobek oproti ČR). Korejci věří, že vysokoškolská kvalifikace obyvatel pomůže udržet stávající tempo rozvoje. Na vysoké školy nastupuje zhruba 70 % příslušného populačního ročníku.

Příznivé podmínky se odrážejí v tamním solidním zájmu o češtinu i v motivaci studentů k jejímu studiu. Nejlepším absolventům se totiž nabízejí atraktivní pracovní příležitosti. Už v průběhu studia mají vybraní studenti možnost absolvovat stáže v korejských podnicích a institucích u nás, např. v agentuře KOTRA podporující korejské exportéry. Nezřídka proto studují ještě druhý obor, zpravidla ekonomického směru, což jejich šance na trhu práce umocňuje. Uvažuje se i o spolupráci tamní bohemistiky s technickými obory.

Jaci jsou korejští bohemisté?¹¹ S vědomím určitého zjednodušujícího zobecnění mohu konstatovat, že jsou v souladu s hluboce zakořeněným konfucianismem zdvořilí a uctiví (projevují velký respekt ke starším, ke svému profesorovi se všude živě hlásí, s úklonou vždy pozdraví aj.), jsou přátelští, bezprostřední, milí, ve velké většině pilní, ctizádostiví, soutěživí, jsou schopni zvládat velké objemy učiva. Někteří bývají zpočátku poněkud nesmělí (pro zlepšení jejich komunikativnosti je nenahraditelný jazykový pobyt v zahraničí), ale jejich ostych postupem času mizí.

Do šestileté základní školy vstupují Korejci v osmi letech, do věku se ovšem započítává i doba těhotenství, takže se dítě narodí už jako jednorozční. Následuje tříletá nižší střední škola, která povinnou školní docházku završuje. Samozřejmě ambicí je postoupit na vyšší střední školu, opět tříletou.

Pro nás je překvapivé, kolik času tráví žáci ve škole. Vyučování začíná v 9 hodin, je však nutné být ve třídě dříve, opakovat si učivo a připravovat se na jednotlivé předměty. Kurzy končívají zpravidla v 16 hodin, poté však následuje doučování (*hagwon*), většinou placené. Týká se řady předmětů. Končí v 19 hodin, někde však trvá až do 22 hodin (v současnosti od pondělí do pátku, v minulosti i v sobotu). V rozsáhlé a hustě obydlené soulské aglomeraci (uvádí se 23 milionů obyvatel) je nadto potřeba přičíst několik hodin denně na městskou dopravu.

⁹ Potěšitelný je oboustranný zájem: na pražskou koreanistiku na FF UK, která přijímá dvacet posluchačů, se jich hlásí desetinásobek.

¹⁰ Česká republika se těší zájmu a respektu, což se projevuje i v turistice. Počet korejských turistů v ČR činil v roce 2016 tři sta tisíc, o rok později už čtyři sta tisíc. Týdně je mezi Prahou a Soulem osm přímých letů ČSA a Korean Air.

¹¹ Více o mentalitě Korejců viz např. Löwensteinová (2010).

Pro budoucí studium na vysoké škole (akademický rok se překrývá s kalendářním) má pro středoškoláky zásadní význam obtížná listopadová státní zkouška, k níž je bez nadsázky upřena pozornost celé země¹² (kvůli maximálnímu soustředění žáků je kupř. v průběhu testu z angličtiny zastavena veškerá letecká doprava). Probíhá od 9 do 17 hodin, skládá se z testů z pěti předmětů: povinná je korejština, matematika a angličtina, následují dva volitelné (historie, biologie, čínština aj.). Každá univerzita vyhláší minimální požadovaná procenta úspěšnosti uchazečů nezbytná pro přijetí; dostat se na prestižní vysokoškolské pracoviště vyžaduje dlouhodobou a cílevědomou intenzivní přípravu.

Velké nároky jsou na posluchače kladeny i na oborovém studiu. Za zmínku stojí předepsaný způsob hodnocení studentů. Vyučující může udělit nejvyšší známku pouze zhruba jedné třetině studujících (záleží na velikosti pracovní skupiny aj.), druhá třetina musí mít nutně hodnocení nižší, další třetina pak klasifikaci povinně ještě nepříznivější. Je proto nutné stanovit na začátku semestru jednoznačná kritéria hodnocení i procentní váhu jednotlivých položek (samostatné práce, aktivita ve výuce, klasifikace testů), neboť studenti přikládají studijním výsledkům podstatně vyšší váhu, než je tomu u nás.

Na HUFS se klade důraz jak na solidní praktickou znalost českého jazyka (vyvážená pozornost je věnována všem jazykovým rovinám), tak i na získání širšího filologického přehledu (součástí kurikula jsou přednášky z české gramatiky, literatury, kultury, historie). Jazykovým projevem soulských bohemistů se zabývala I. Bozděchová (2011), zaměřím se proto na jiné vybrané aspekty tamního studia.

V zájmu úspěšného naplnění vytčených cílů se snažím vytvořit ve třídě příznivé ovzduší a přátelskou atmosféru, jež bude podporovat chuť posluchačů komunikovat a povzbuzovat je k dalšímu studiu. Nejúčinnější motivací studentů k další práci je vedle pocitu, že vyučujícímu záleží na studentově pokroku, získávání užitečných znalostí a komunikačních dovedností uplatnitelných v řečové praxi. Výrazným prvkem přístupu k popisu a lingvodidaktické prezentaci češtiny je tedy pragmatismus a komunikativnost.

V kurzech výslovnosti a poslechu kladu důraz na řečovou využitelnost procvičované látky. Vedle drilových cvičení na zlepšení výslovnosti (viz Hrdlička a Slezáková a kol. 2007; Škodová 2012) jednotlivých hlásek¹³ procvičovaných na slovní zásobě s vysokou četností výskytu dávám prostor učení se užitečným frázím, krátkým praktickým rozhovorům i monologickým textům. V gramatice vycházím z bazových komunikačních funkcí výpovědi, ze způsobů řečové realizace komunikačního záměru mluvčího. Neuvádím tedy kupř. poučení o imperativu slovy *Nyní se naučíme, jak se v češtině tvoří rozkazovací způsob*, nýbrž *Ukážeme si teď, jak se v češtině vyjádří rozkaz, zákaz, přání*. Z komunikační perspektivy přistupuji k rozvíjení slovní zásoby i k práci s texty, a to jak v kurzu komunikace mluvené, tak psané.

Mimořádný význam přikládám doplňkovým aktivitám, které tvoří nedílnou součást filologické průpravy. Rád konstatuji, že je v tomto směru na HUFS nemálo příležitostí. Patří mezi ně společná večere studentů a vyučujících v úvodu a v závěru každého semestru. Velmi se osvědčila pravidelně konaná Česká kavárna na půdě HUFS. Studenti se na ní dělí o své dojmy ze studijních a pracovních pobytů v Česku, promítá se český film,

¹² Odkazují na film *Reach the sky* (Dotkni se nebe) z roku 2015.

¹³ Zajímavý je mimo jiné i nácvik českého pravopisu: v korejštině se nerozlišují velká a malá počáteční písmena aj.

setkání provází výstava fotografií nebo jiná činnost (vaření českého jídla, pečení vánočního cukroví, malování velikonočních vajíček), neformálně se beseduje s vyučujícími, připraveno je pohoštění. Studenti rovněž navštěvují různé kroužky – taneční, hudební aj. Setkávají se i na sportovních kláních, studentskou soutěž hraje mužstvo korejských bohemistů FC lavice. Posluchači jsou zváni na akce pořádané českým a slovenským velvyslanectvím i Českým centrem. Neocenitelnou pomocí, kterou vybraní studenti využívají, je minimálně semestrální studijní pobyt v Česku i participace na některé z letních škol nebo účast v komerčních kurzech (Česká studia na Ústavu bohemistických studií FF UK aj.). V posledních letech se nabízí možnost tandemu s českými stážíst¹⁴ studujícími na jihokorejských univerzitách.

V souvislosti s výukou naší mateřštiny by bylo možné upozornit i na některé rezervy. Patří mezi ně koncipování moderních učebních materiálů rozvíjejících všechny základní řečové dovednosti pro různé úrovně komunikační kompetence mluvčích s neindoevropským mateřským jazykem, vypracování komunikativně a onomaziologicky pojaté mluvnice současné češtiny na základě korpusu, rozšíření nabídky českých filmů s titulky (nejen anglickými) aj. Za klíčový didaktický úkol považují propracování efektivního způsobu přenášení poznatků lingvistické bohemistiky (gramatiky aj.) do vyučovací praxe pro mluvčí z typologicky odlišných jazykových oblastí.

Ukazuje se, že zřízení soulské bohemistiky bylo prozíravým krokem, který dlouhodobě přináší velmi dobré výsledky a který je příslibem dalšího rozvoje bohemistiky na Dálném východě. Nezbyvá než si přát, aby byl o češtinu obdobný zájem i v dalších regionech.

Literatura

- Bozděchová, I. 2011. O češtině a její výuce v Jižní Koreji. *Český jazyk a literatura* 62: 241–245.
- Hrdlička, M. 2012. Výuka češtiny v zahraničí. *Český jazyk a literatura* 63: 67–70.
- Hrdlička, M., Slezáková, M. a kol. 2007. *Nízkoprahové kurzy češtiny pro cizince*. Praha: AUČCJ, CIC, Člověk v tísni.
- Kim, I. 2008. Vývoj českých studií a současný stav vyučování češtiny na HUFS. In I. Kim (ed.). *Studia českého a slovenského jazyka ve východní Asii*, 113–128. Soul: HUFS.
- Löwensteinová, M. 2010. *V Koreji se Korejci nevyhne*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Škodová, S. 2012. *Kapitoly z lingvodidaktiky češtiny jako cizího jazyka*. Liberec: Technická univerzita v Liberci.

Český jazyk a literatura, 2016/2017, 67, (4): 198–201.

¹⁴ Využil jsem celoroční přítomnosti manželky a syna, kteří pro zájemce připravovali dobrovolné odpolední kurzy české konverzace.